

9. Цивільне процесуальне право України / За ред. В. В. Комарова. – Х. : Основа, 1992. – 416 с.

10. Добровольский А. А. Основные проблемы исковой формы защиты права / А. А. Добровольский, С. А. Иванова. – М. : Изд-во Московского университета, 1979. – 175 с.

11. Грось Л. А. Влияние норм материального права на гражданское процессуальное право: научно-практические проблемы : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. А. Грось. – М., 1999. – 32 с.

12. Юков М. К. Связи норм гражданского и гражданского процессуального права / М. К. Юков // Вопросы развития и защиты прав граждан. – Калинин, 1977. – 275 с.

13. Боннер А. Т. Принцип законности в советском гражданском процессе / А. Т. Боннер. – М., 1989. – 178 с.

** Нескороджена Лариса Леонідівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ.*

УДК 347.56

Аліна Чечіль*

ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЛІКАРСЬКУ ТАЄМНИЦЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню питання щодо форм захисту права на лікарську таємницю. На основі новітнього цивільного законодавства України та сучасних наукових підходів до вивчення питання щодо форм захисту права на лікарську таємницю України проаналізовано поняття «форма захисту» та його види. Зроблено висновок щодо форм захисту, які можуть бути використані при захисті права на лікарську таємницю.

Ключові слова: лікарська таємниця, форма захисту, судовий захист, неюрисдикційна форма захисту, юрисдикційна форма захисту.

Чечиль А. Г. Формы защиты права на врачебную тайну по законодательству Украины.

Статья посвящена исследованию вопроса о формах защиты права на врачебную тайну. На основе новейшего гражданского законодательства Украины и современных научных подходов к изучению вопроса о формах защиты права на врачебную тайну Украины проанализировано понятие «форма защиты» и его виды. Сделан вывод о формах защиты, которые могут быть использованы при защите права на врачебную тайну.

Ключевые слова: врачебная тайна, форма защиты, судебная защита, неюрисдикционная форма защиты, юрисдикционная форма защиты.

Chechil A. G. Forms of protection of the right to medical confidentiality under the law of Ukraine.

The article investigates the question of the forms of the right to medical confidentiality. Based on the latest civil legislation of Ukraine and modern scientific approaches to learning the forms of protection of the right to medical confidentiality Ukraine the notion «form of protection» and its species. The conclusion about the forms of protection that can be used in the protection of medical confidentiality.

Keywords: medical secret, a form of protection, judicial protection, jurisdictional form of protection.

Порушення права на лікарську таємницю передбачає застосування різних форм захисту зазначеного права. При встановленні форми захисту права на лікарську таємницю, яка може бути використана в кожній конкретній ситуації, враховується характер прав і інтересів, їхня спірність або безспірність, необхідність оперативного захисту й інші фактори. При цьому обов'язково враховуються правові традиції, а також прагнення до

дотримання загальноприйнятих демократичних стандартів у забезпеченні права на захист. Але громадяни не завжди знають як захистити своє право на лікарську таємницю, адже українським законодавством на даний час не лише не визначено, які форми захисту можуть застосовуватися при порушенні лікарської таємниці, а й немає визначення сутності поняття «лікарська таємниця». У законодавстві України відсутній також перелік суб'єктів зберігання лікарської таємниці. Крім того, випадки можливого розголошення медичних даних про особу регулюються різноманітними законодавчими актами, які часто є маловідомими не тільки для юристів, а й для лікарів. Тому дослідження питання форм захисту прав на лікарську таємницю має як теоретичне, так і практичне значення.

Метою статті є дослідження форм захисту права на лікарську таємницю за законодавством України.

Перш за все, варто з'ясувати, що розуміється під поняттям «форма захисту права на лікарську таємницю». Науковці по-різному визначають це поняття. Так, О. П. Сергеев під формою захисту розуміє комплекс внутрішньо узгоджених організаційних заходів із захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів [1, с. 268–270]. М. В. Краснова під формами захисту розуміє варіанти звернення громадян за захистом свого порушеного права, обумовлені різницею діяльності державних та інших органів із захисту прав у цілому [2, с. 57]. А. І. Базилевич під формою захисту права в цивільному судочинстві розуміє обумовлену законом діяльність компетентних органів щодо захисту права, що полягає у встановленні фактичних обставин цивільної справи, застосуванні відповідних норм права, визначенні способів захисту права й винесенні рішення [3, с. 50]. Беручи до уваги зазначені точки зору, можна зробити висновок, що під формою захисту цивільних прав в цілому варто розуміти встановлений цивільним процесуальним правом зовнішній засіб вчинення особою дій, спрямованих на захист цивільних прав як самостійно, так і за допомогою органів державної влади.

Науковці по-різному визначають і види форм, які можуть бути застосовані при захисті порушеного права. А. А. Добровольський і С. А. Іванова форми захисту цивільних прав та інтересів поділяють на позовну та непозовну [5, с. 25]. В. О. Галай зазначає, що форми захисту прав поділяються на судові та несудові [6, с. 5]. С. В. Васильєв також зазначає, що чинне законодавство передбачає несудову (громадську та адміністративну) і судову форми захисту права, установлюючи пріоритет судового захисту права [7, с. 37]. С. В. Курилев розробив критерії класифікації форм захисту цивільних прав і законних інтересів та зазначив, що відрізняються вони за характером зв'язку юрисдикційного органу зі сторонами спору. Ним були виділені такі форми захисту прав та законних інтересів:

1) вирішення справи за допомогою юрисдикційного акта однієї зі сторін спірних правовідносин;

2) вирішення справи за допомогою акта органу, що не є учасником спірних правовідносин, але пов'язаного з одним або обома учасниками спірного правовідношення певними правовим або організаційним зв'язками;

3) вирішення справи органом, що не є учасником спірних правовідносин і не пов'язаний з ними правовими або організаційними відносинами, крім процесуальних [8, с. 162].

Аналізуючи Цивільний кодекс України (надалі – ЦК України) [9], можна виділити такі види форм захисту прав:

1) судовий захист (ст. 16 ЦК України);

2) захист цивільних прав та інтересів Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування (ст. 17 ЦК України);

3) захист цивільних прав нотаріусом (ст. 18 ЦК України);

4) самозахист цивільних прав (ст. 19 ЦК України).

Варто погодитися з О. П. Сергеевим, О. І. Мацегоріним, В. І. Борисовою та іншими, які зазначають, що узагальнивши класифікацію форм захисту суб'єктивних цивільних прав з урахуванням всіх існуючих поглядів, можна виділити дві основні форми захисту – неюрисдикційну (захист здійснюється самостійно) та юрисдикційну (захист порушеного права здійснюється за допомогою різних органів) [1, с. 268–270; 4, с. 146; 10, с. 135].

Неюрисдикційною формою захисту є самозахист. В юридичній літературі є різні точки зору щодо самозахисту. Так, В. П. Грибанов під самозахистом розуміє здійснення уповноваженою особою дозволених законом фактичних дій, які спрямовані на охорону її особистих або майнових прав та інтересів [11, с. 106]. Т. М. Підлубна під самозахистом розуміє правомірні дії, спрямовані на захист суб'єктивного цивільного права та законного інтересу, забезпечення недоторканності права, припинення порушення й ліквідацію наслідків такого порушення, які здійснюються шляхом самостійних односторонніх дій володільця права, а також самостійних односторонніх дій третьої особи щодо захисту життя чи майна заінтересованої особи в договірних чи позадоговірних відносинах [12, с. 7]. А. М. Горайнов розглядає самозахист як засіб приватноправового примусу [13, с. 417]. Однак, на нашу думку, в сфері захисту лікарської таємниці така форма захисту цивільних прав як самозахист застосована бути не може у зв'язку зі специфікою об'єкта цивільного права. Об'єктом у сфері захисту лікарської таємниці є інформація, що стосується пацієнта (про факт звернення за медичною допомогою; про діагноз; про призначене лікування; про результати лабораторно-інструментальних та інших методів дослідження; про ефективність призначеного лікування; про прогноз захворювання; шкідливі звички; особливості сімейного та інтимного життя тощо) та осіб, які перебувають з пацієнтом у родинних (сімейних, дружніх відносинах), та яка стала відома у результаті спілкування з пацієнтом: їх спадкові хвороби; стан здоров'я родичів; їх особисте і сімейне життя; особливості стосунків із пацієнтом тощо. Порушенням права на лікарську таємницю є розголошення інформації про пацієнта або членів його сім'ї. Необхідно погодитися з С. В. Васильєвим, який зазначає, що самозахист правомірний у деяких передбачених законом випадках, а саме: необхідна оборона, крайня необхідність, безакцентне списання кредитором з банківського рахунку боржника суми заборгованості. Для самозахисту характерна та обставина, що правозахисні дії вчинює сама зацікавлена особа без і поза будь-якою нормативно-правовою регламентацією. Крім того, при самозахисті велика небезпека вчинення неправомірних дій, прояву незаконності з боку суб'єкта, що захищається. Тому ЦК спеціально підкреслює, що «способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушено, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням» [7, с. 37].

Юрисдикційна форма передбачає захист цивільних прав за допомогою органів влади. Це можуть бути як суди, так і інші органи влади, наприклад в сфері охорони здоров'я, або органи, які за своєю суттю зобов'язанні здійснювати захист прав людини та громадянина. На думку В. О. Галай, суб'єктами адміністративного оскарження, які за своєю компетенцією зобов'язані захищати права пацієнтів є: адміністрація медичного закладу (державного або приватного); районні відділи та обласні (міські) управління охорони здоров'я при місцевих державних адміністраціях; органи та підрозділи Міністерства охорони здоров'я; управління захисту прав споживачів; органи поліції та прокуратури; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсмен); інші організації, що мають державні повноваження захищати права пацієнтів (наприклад, Президент України, Кабінет Міністрів України) [6, с. 9].

Захист права органами у сфері здоров'я полягає в тому, що у випадках, передбачених законом, вони можуть без виклику зацікавлених осіб і поза діючою процедурою ухвалити рішення щодо відновлення порушеного права або про усунення юридичних невизначеностей. Ч. 4. ст. 8 Закону України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я» [14] передбачає, що у разі порушення законних прав і інтересів громадян у сфері охорони здоров'я відповідні державні, громадські або інші органи, підприємства, установи та організації, їх посадові особи і громадяни зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушених прав, захисту законних інтересів та відшкодування заподіяної шкоди. Разом з тим, судова практика показує, що не завжди пацієнти отримують належну допомогу від органів у сфері здоров'я. Так, Вінницьким міським судом Вінницької області була розглянута справа про визнання дій протиправними, захист та відновлення порушених прав і свобод на охорону здоров'я та медичну допомогу. Позивач стверджував, що після звернення до головного лікаря із скаргою на лікаря, головний лікар не лише не розібрався у ситуації, а й заявив, що дії лікаря є професійними і законними, а приведені позивачем факти недостовірними. Також, головний

лікар вдавсь до залякувань та погроз не надавати позивачу медичну допомогу в подальшому, аргументуючи тим, що група лікарів відмовилася в подальшому лікувати позивача, посилаючись на ст. 34 Закону України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я», тобто лікуючий лікар має право відмовитися від подальшого ведення пацієнта, якщо останній не виконує медичних приписів або правил внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я, за умови, якщо це не загрожуватиме життю хворого. Крім того, головний лікар без згоди і дозволу пацієнта передав київському фахівцю, завідувачу кафедрою діабетології національної академії післядипломної освіти ім. Шупіка медичні документи, в яких міститься конфіденційна інформація про стан здоров'я хворого, що є порушенням ст. 40 Закону України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я» [15].

Загальновизнано, що найбільш досконалою формою захисту права є судова форма. Необхідно погодитися з науковцями, які стверджують, що саме судова форма є універсальною, історично сформованою, докладно регламентованою нормами цивільного процесуального права та забезпечує надійні гарантії правильного застосування закону, встановлення реально існуючих прав і обов'язків [16, с. 4; 17, с. 279; 18, с. 79]. Закон України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я» [14] містить статтю 24¹, яка передбачає, що правові, економічні, організаційні основи захисту прав та законних інтересів пацієнтів визначаються законом, однак закону, який би визначав такі основи захисту прав пацієнтів, на даний час немає. Однак, ч. 5 ст. 8 Закону України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я» [14] передбачає, що судовий захист права на охорону здоров'я здійснюється у порядку, встановленому законодавством, тобто за правилами, встановленими Цивільним процесуальним кодексом України. Необхідно зауважити, що пацієнти активно використовують своє право на захист лікарської таємниці як в українських судах, так і в Європейському суді з прав людини. Так, Європейським судом з прав людини були розглянуті такі справи щодо захисту прав пацієнта: рішення по справі «Шмалько проти України» (2004), в якому зазначено, що «Суд вважає, що заявник може вважатися таким, що зазнав моральних страждань у результаті встановлених порушень, і ці страждання не можуть бути компенсовані лише констатацією порушення» [19]; рішення по справі «Пантелеєнко щодо України» (2006), в якому було зазначено, що отримання конфіденційної інформації від психіатричної лікарні про психічний стан заявника та відповідного лікування та розголошення її на відкритих слуханнях було втручанням у право заявника на повагу особистого життя [20]; рішення по справі «Авілкіна та інші проти Росії» (2013), в якому суд констатував незаконність дій органів влади щодо розголошення конфіденційної інформації без попереднього попередження або можливості заперечення [21] та інші.

Висновки.

Викладене дає можливість зробити такі висновки:

- під формою захисту цивільних прав в цілому варто розуміти встановлений цивільним процесуальним правом зовнішній засіб вчинення особою дій, спрямованих на захист цивільних прав як самостійно, так і з допомогою органів державної влади;

- така форма захисту права на лікарську таємницю, як самозахист не може бути застосована, беручи до уваги специфіку об'єкта захисту – інформацію, що становить лікарську таємницю;

- найбільш досконалою формою захисту права на лікарську допомогу є судова форма.

Список використаних джерел:

1. Гражданское право : учебник. Ч. 1 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Теис, 1996. – 568 с.

2. Краснова М. В. Екологічні права і обов'язки громадян / М. В. Краснова // Екологічне право. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вид. – К. : Юрид. думка, 2008. – С. 50–72.

3. Базилевич А. И. Формы защиты субъективных гражданских прав: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / А. И. Базилевич. – Ульяновск, 2001. – 205 с.

4. Мацегорін О. І. Поняття та зміст захисту цивільних прав / О. І. Мацегорін // Часопис Київського університету права. – 2011. – №3. – С. 143–147.

5. Добровольский А. А. Основные проблемы исковой формы защиты права / А. А. Добровольский, С. А. Иванова. – М. : Изд- во МГУ, 1979. – 159 с.
6. Галай В. О. Способи захисту прав пацієнтів в Україні: науково-практичний посібник / В. О. Галай. – К. : КНТ, 2009. – 72 с.
7. Васильев С. В. Цивільний процес України: навч. посіб. / С. В. Васильев. – К. : Центр учб. л-ри, 2013. – 344 с.
8. Курылев С. В. Формы защиты и принудительного осуществления субъективных прав и право на иск / С. В. Курылев // Труды Иркутского государственного университета. – Серия юридическая: Т. XXII. – Выпуск 3. – Иркутск, 1957. – 412 с.
9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
10. Цивільне право: підруч.: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
11. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав / В. П. Грибанов. – М. : Российское право, 1992. – 204 с.
12. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : автореф. дис... канд. наук : 12.00.03 / Т. М. Підлубна ; НАН України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького, 2009. – 20 с.
13. Горяйнов А. М. Самозахист як засіб приватного правового примусу / А. М. Горяйнов // Держава і право. – Випуск 53.
14. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
15. Справа № 212/2-4174/11 про визнання дій протиправними, захист та відновлення порушених прав і свобод на охорону здоров'я та медичну допомогу, розглянута Вінницьким міським судом Вінницької області 20.05.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57943517>
16. Сидоренко М. В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. В. Сидоренко. – О., 2012. – 20 с.
17. Цувіна Т. А. Право на суд у цивільному судочинстві: [монографія] / Т. А. Цувіна. – Х. : Слово, 2015. – 281 с.
18. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства: [монографія] / Г. В. Чурпіта. – К. : Алерта, 2016. – 434 с.
19. Справа «Шмалько проти України» (заява № 60750/00): рішення Європейського суду з прав людини від 20.07.2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 47. – Ст. 244.
20. Справа «Пантелеєнко проти України» (заява № 11901/02): рішення Європейського суду з прав людини від 29.06.2006 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 19. – Ст. 87.
21. Практика Європейського суду з прав людини з питань здоров'я: Авілкіна та інші проти Росії, 6 червня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unba.org.ua/publications/1262-praktika-espl-faktichni-dani-zdorov-ya.html>

* Чечіль Аліна Григорівна – здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ.